

בְּצִלְאֵל - בְּצִלְאֵל

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן אוֹרֵי בֶן חוֹר לְמֹטֶה יְהוּדָה: וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים
בְּחֻמָּה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: וְלִחְשֵׁב מַחְשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: (שמות לה ל-לב).¹

שמות רבה פרשה מח סימן א – תחילת פרשת ויקה

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל" (שמות לה ל). זהו שכתוב: "טוב שם משמן טוב ויום המות מיום היולדו" (קהלת ז א). - כמה הולך שמן טוב? מקיטון לטרקלין. ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו שנאמר: "ויצא שם דויד בכל הארצות" (דברי הימים א יד יז). שמן טוב נופל על המת והוא מבאיש, שנאמר: "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח" (קהלת י א); שם טוב נופל על המת ואינו מבאיש, שנאמר: "ויעל וישכב על הילד ... ויפקח הנער את עיניו" (מלכים ב ד לד-לה).² ... "טוב שם משמן טוב" - טוב היה שמו של בצלאל משמן הטוב. למה? שפרסמו הכתוב, שנאמר: "ראו קרא ה' בשם בצלאל".³

מסכת סנהדרין דף סט עמוד ב

וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי - בר תליסר.⁴

אבן עזרא שמות פרק לא פסוק א

אמר הגאון: למה נבחרו בצלאל ואהליאב? והשיב: כי בצלאל מבני יהודה שהמשילו יעקב לגור אריה (בראשית מט, ט). גם אהליאב מבני דן, שהמשילו משה לגור אריה (דברים לג, כב) והאריה צד מאחוריו. וככה היה הבית (מידות פרק ד משנה ז).⁵ וזה דרש הדורש, כי בצלאל ואהליאב לא בנו הבית. ורוחב המשכן שעשו היה שוה. ואין טעם לשאלתו, כי נבחרו, בעבור שלא היה בישראל כמוהם.⁶ ... שהיה (בצלאל) חכם גדול וידע כל סוד סתום, כי אין ראוי לעשות מלאכת קדש הקדשים רק מי שהוא מלא חכמה ... שאין כמוהו לעשות המשכן ...⁷

¹ בפרשת השבוע עבר - כי תשא, כבר מצטווה משה על תפקיד בצלאל: "וַיִּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן אוֹרֵי בֶן חוֹר לְמֹטֶה יְהוּדָה: וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה: לִחְשֵׁב מַחְשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת" (שמות לא א-ד). כאן, בפרשתנו, חוזר משה על הדברים, כמעט מילה במילה, כאשר הוא מדבר אל בני ישראל ומספר להם על בצלאל. אבל הוא מוסיף דברי חיזוק בסוף דבריו: "וַיִּלְהוֹת נְתָן בְּלִבּוֹ הוּא וְאַהֲלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמֹטֶה דָן: מִלֵּא אֹתָם חֻמָּת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכַת חֶרֶשׁ וְחֹשֶׁב וְזָקַם בְּתַכְלֵת וּבְאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן עֲשֵׂי כָל מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחְשְׁבֹת" (שמות לה לד-לה). "להורות", "חושבי מחשבות", משמע ארכיטקטים שמפעילים אחרים. גם הביטוי "מלאכת מחשבת" נמצא כאן (פעם ראשונה ואחרונה בתורה ובתנ"ך כולו) ומשם וממנו למדו חכמים על מלאכות האסורות בשבת..

² מדובר כאן בבנה של השונמית שאלישע החיה. מה כאן השם הטוב? האם אלישע מגן כאן על שמו הטוב, על שם ה' שהוא מייצג שנפגם משעה שהנער שהוא הבטיח לאשה מת? שאילולי כן היה בטענותיה משום חילול השם? (ראה דבריה שם: "וַתֹּאמֶר הַשְּׂאֵלְתִי בֶן מֵאֵת אֲדָנִי הֲלֹא אֶמְרָתִי לֹא תִשְׁלַח אֹתִי"). והמפרשים אומרים שמכאן מקור לכינוי "בעל שם" לצדיק, לבעל המופת.

³ הדרשן שם פסיק או נקודתיים באמצע המשפט: "ראו קרא ה' בשם, בצלאל בן אורי". הקב"ה קורא בשמו של ארכיטקט המשכן. ראה דברינו [מקרא שמות במקרא](#) בפרשת ויצא. ובפרשת כי תשא אומר מדרש שמות רבה (מ ד) שלבצלאל היו הרבה שמות: "ראה קראתי בשם - זה אחד משבעה בני אדם שנקראו להם שמות ... ובצלאל נקראו לו ששה שמות ... : וְזָאֵהָ בֶן שׁוּבָל הוֹלִיד אֶת יַחַת וַיַּחַת הַלִּיד אֶת אַחֻמִּי וְאֶת לְהַד (דברי הימים א ד ב) ... בצלאל - מה שקרא לו אומתו שלו. והקב"ה קרא לו חמישה שמות של חיבה על שם המשכן: ראה - שהראהו הקב"ה למשה ולכל ישראל ואמר להם מן הראשית התקנתיו לעשות המשכן. ושובל - שהעמיד שובל לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובלך ... יחת - שנתן חתיתו על ישראל. אחומי - שאיחה את ישראל לקב"ה ועשאן כאחים למקום. להד - שהדל שבשבתים מדבק אליו". אבל אחרי כל השמות שהקב"ה נתן לבצלאל שכולם קשורים במעשה המשכן, נשאר שמו המקורי שנתנה לו אימו (אומתו) - בצלאל.

⁴ החשבון שהגמרא עושה שם מתבסס על כך שכלב, סבא רבה של בצלאל, היה בן ארבעים בשליחת המרגלים ובדורות הקדומים (הראשונים) בני אדם היו מולידים בגיל צעיר מאד. ראה שם. לפיכך היה בצלאל בן 13 או 14 כאשר הוקם המשכן. ורש"י בדברי הימים א פרק ב פסוק כ עושה חשבון שבצלאל היה בן שמונה עשרה כאשר עשה את המשכן. האם זה היה שמו הטוב, שהיה "ילד פלא"?

⁵ ראה מסכת מדות פרק ד משנה ז: "וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי, שנאמר: הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיהו כט א) - מה ארי צר מאחוריו ורחב מלפניו, אף היכל, צר מאחוריו ורחב מלפניו". בית המקדש היה בנוי עם הפנים למזרח. האורך היה "רץ" ממערב למזרח ורחבו היה מהצפון לדרום. מבחוץ הוא היה מבנה מרובע של מאה על מאה (וגם הגובה מאה אמה), אבל מבפנים, היה מבנה "טרפז" בו הצד הקדמי, צד מזרח, היה רחב יותר (מאה אמה) לעומת רוחבו בצד מערב (שבעים אמה). ומי שמסתכל ממערב למזרח רואה כמו דמות של אריה שאחוריו צרים מחלקו הקדמי. ראה כל פירוט העניין במשנה ובמפרשים שם. ומכאן הקשר לבצלאל ולאהליאב שבאו משבטים שנמשלו לאריות.

⁶ דרשת הגאון (רס"ג - רבי סעדיה גאון) שבצלאל ואהליאב נבחרו למלאכת המשכן משום שבטיהם נמשלו לאריות ובית המקדש היה בנוי כצורת אריה, אינה אלא "דרשת הדרשן", שהיה מה לבצלאל ואהליאב ולבית המקדש? אין צורך, אומר אבן עזרא, לחפש הסברים סימבוליים ונסתרים לבחירת בצלאל ואהליאב לעשיית מלאכת המשכן. ההסבר הוא פשוט: לא היה כמותם בחכמה!

⁷ אבן עזרא חוזר ומדגיש בעקביות רבה את היות בצלאל איש חכם ויודע מחשבות וזו הסיבה לבחירתו כאמן. שני פסוקים מאוחר יותר, פרק לא פסוק ג, הוא חוזר ואומר: "בחכמה בתבונה ובדעת - שהיה חכם גדול, וידע כל סוד סתום, כי אין ראוי לעשות מלאכת

שמות רבה פרשה מח סימן ה

דבר אחר: "ראו קרא ה' בשם בצלאל". זהו שכתוב: "הנה אנכי בראתי חרש" (ישעיה נד טז) - זה בצלאל; "נופח באש פחם" (שם) - חטאו ישראל באש, שנאמר: "ואשליכהו באש ויצא העגל הזה" (שמות לב כד), בא בצלאל ורפא את המכה.⁸ משל לתלמידו של רופא שנתן רטייה על מכה אחת ונתרפאת והיו מקלסין אותו. אמר להם רבו: קלסו לי שלמדתינו. כך, היו הכל אומרים: בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן. אמר הקב"ה: אני הוא שבראתיו ולמדתינו, שנאמר: "הנה אנכי בראתי חרש". לפיכך אמר משה: "ראו קרא ה' בשם בצלאל ... וימלא אותו רוח אלהים בחכמה, בתבונה ובדעת".⁹

רמב"ן שמות פרק לא פסוק ב

"ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור" - אמר השם למשה: ראה קראתי בשם. ומשה אמר לישראל: "ראו קרא ה' בשם" (להלן לה ל). והטעם, כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג. כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כולם. והיודעים ורגילים בהם, בבוא ידיהם תמיד בטיט ורפש, לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה. ועוד, שהוא¹⁰ חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צווה ואל מה ירמוזו.¹¹ ולכן אמר השם למשה שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מלא אותו רוח אלהים לדעת כל אלה, בעבור שיעשה המשכן.¹²

ולרבותינו בזה מדרש (שמות רבה מ ב): "הראה אותו ספרו של אדם הראשון ואמר לו: כל אחד התקנתו מאותה שעה, ואף בצלאל מאותה שעה התקנתו אותו, שנאמר: ראה קראתי בשם בצלאל".¹³ והוא כענין שפירשתי.¹⁴

קדש קדשים רק מי שהוא מלא חכמה, כי בדעתו סוד המשכן ידע סוד עביו" והוא מתווכח עם הטענות שבצלאל היה "ילד פלא" ואומר שם: "גם זה יורה שלא היה נער, כי מתי למד כל חכמה? ואין טענה משלמה, כי אין מפורש בכתוב בן כמה שנים מלך, והוא לא בקש חכמה רק חכמת המשפט להיות לו לב חכם לשפוט". ובפירוש הארוך לפסוק ד הסמוך חוזר אבן עזרא ואומר: "ובלשון ישמעאל קורין הדעת אלתיכ"ל, והתבונה אלפכ"ה, והחכמה אלחכמ"ה. והנה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון, ומדות, וערכים, ומלאכת שמים וחכמת התולדת, וסוד הנשמה. והיה לו יתרון על כל אנשי דורו, שהיה יודע כל מלאכה, כי רבים חכמי לב לא ידעו אפילו מלאכה אחת, על כן כתוב ובכל מלאכה בוי"ו". אבן עזרא לשיטתו שהכל היא חכמה טבעית. שים לב להשוואה עם שלמה.

⁸ פרה אדומה ופר יום הכיפורים - כנגד העגל ("תבוא אמו ותקנה את הצואה", במדבר רבה יט ח). האש והפחם של מעשה המשכן, כנגד האש בה נצרך עגל הזהב. ראה הפסוק המלא שם בישעיהו: "הן הנה אנכי בראתי חרש נפח פאש פחם ומוציא כלי למעשהו וְאֲנִי בְרָאֲתִי מִשְׁחִית לְחַבְלִי". ואמרו חכמים: "יבוא זה משכן ויכפר על זה עגל" (ספרי דברים פ"סקא א). זאת ועוד, הקשר של בצלאל לחטא העגל איננו רק ברמה הכללית והלאומית, אלא גם ברמה האישית והמשפחתית האינטימית. במעשה המשכן לא רק מכפר בצלאל על חטא העגל של העם, אלא גם "סוגר חשבון" איתם ומנציח את זכר סבו - חור - שנהרג בחטא העגל. ראה שמות רבה מח ג: "ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור - מה ראה להזכיר כאן חור? אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחן. עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה: חייך, שאני פורע לך. משל למלך שמרדו עליו לגיונותיו. עמד שר הצבא שלו ונלחם עמהם. אמר להם: על המלך אתם מורדים? עמדו והרגו אותו. אמר המלך: אילו ממון נתן לי לא הייתי צריך לפרוע לו? על אחת כמה וכמה שנפשו נתן עלי. מה אני עושה לו? אלא, כל בניו שיצאו ממנו אני מעמידם דוכסים ואפרכים. כך, בשעה שעשו ישראל העגל, עמד חור ונתן נפשו על הקב"ה. אמר לו: חייך, כל בניו היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם, שנאמר: ראו קרא ה' בשם בצלאל וימלא אותו רוח אלהים".

⁹ בסופו של דבר הכל מהקב"ה. בעל השם (הטוב) קיבל את תבונתו מהשם הטוב. ה' הוא שקורא בשם. ברוך החונן לאדם דעת.

¹⁰ אחד שהוא

¹¹ מדרש בראשית רבה בראשית רבה סא ז בפרשת חיי שרה לא מסכים עם רמב"ן. ראה שם הסיפור על המצרים שבאו בימי אלכסנדר מוקדון בריב וטענות על בני ישראל ששאלו מהם כלי כסף וכלי זהב ולא החזירו, ובא גביעה בן קוסם ונתן את התשובה הבאה: "אדוני המלך, ס' ריבוא בני אדם עשו אצלם רד"ו שנים, מהם פספים ומהם זָהָבִים שנוטלים בשכרן דינר ליום. ישבו פילוסופים וחשבו ולא הגיעו לק' שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטימיון ונסתלקו משם בבושת פנים". ראה גם בעליית בית שני שפרס התרוקנה מהזהבים והכספים היהודים שעלו לארץ (שיר השירים רבה פרשה ה).

¹² רמב"ן חולק על אבן עזרא ונוקט בדרך המדרש. כי מנין שיהיו בעם ישראל אומנים ואומנים חכמים כאלה? הלוא במצרים עבדו כולם עבודת פרך (פרוכים היו) בחומר ובלבנים! (אבן עזרא יאמר שהיו בהם שעבודתם הייתה ליצור תכשיטים לבית פרעה וכשיטת בראשית רבה בהערה הקודמת). על כרחך שהכל בא מלמעלה והקב"ה הוא שמלא את לבו של בצלאל בכל החכמות שגם בתרבויות מתקדמות אין רב-אומן שבקי בכולן. ראה המשך דבריו שם, כאשר הוא משווה את ירדת המן עם ירדת החכמה לבצלאל, אהליאב וכל שאר העושים במלאכת מחשבת המשכן. "ראו קרא ה' בשם בצלאל", כמו: "ראו כי נתן ה' לכם את השבת". ובתהלים מו ט: "לכו חזו מפעלות ה' אֲשֶׁר שָׁם שְׁמוֹת בְּאֶרֶץ".

¹³ ראה דברינו [מקרא שמות במקרא](#), בפרט מדרש בראשית רבה יז ואחרים שם, על כוחו של האדם לקרוא שמות לכל החי וגם לעצמו וגם לקב"ה: "ואתה מה שמך? אמר לו: אני נאה להיקרא אדם שנבראתי מן האדמה. - ואני מה שמי? אמר לו: לך נאה להקראות אדוני שאתה אדון לכל בריותיך". וכאן, בהקשר עם עשיית המשכן שהיא הורדת השכינה לארץ, את שמו של האדם שמעצב ובונה את המשכן: בצלאל, הקב"ה נתן!

¹⁴ רמב"ן מתכוון למדרש שמות רבה פרשה מ סימן ב: "אתה מוצא, כשעלה משה למרום הראה לו הקב"ה כל כלי המשכן ואמר לו: כך וכך עשה: ועשית מנורת זהב, ועשית שלחן, ועשית את המזבח, כך כל מעשה המשכן. בא משה לירד, סבור שהוא עושה אותו. קרא לו הקב"ה, א"ל: משה, מלך עשיתך. אין דרך המלך לעשות דבר, אלא גוזר ואחרים עושים. אף אתה, אין לך רשות לעשות דבר, אלא אמור להם והם עושים. ולא אמר לו למי יאמר. אמר משה: למי אומר? אמר לו: אני מראה לך. מה עשה הקב"ה? הביא לו ספרו של אדם הראשון והראה לו כל הדורות שהן עתידין לעמוד, מבראשית עד תחיית המתים: דור ודור ומלכיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור

במדבר רבה פרשה טו סימן י

ר' לוי בר רבי אומר: מנורה טהורה ירדה מן השמים, שאמר לו הקב"ה למשה: "ועשית מנורת זהב טהור" (שמות כה לא). אמר לו: כיצד נעשה אותה? אמר לו: "מקשה תיעשה המנורה" (שם). ואעפ"כ נתקשה משה וירד ושכח מעשיה... עלה ואמר: ריבוני שכחתי אותה. הראה לו למשה, ועוד נתקשה בה. אמר לו: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר" (שם מ). עד שנטל מנורה של אש והראה לו עשייתה. ואף על פי כן נתקשה על משה. אמר לו הקב"ה: לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה. ירד משה ואמר לבצלאל, מיד עשאה. התחיל משה תמה ואומר: אני כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה, ואתה שלא ראית, עשית מדעתך. **בצלאל - בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה עשייתה.**¹⁵

מסכת ברכות דף נה עמוד א

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו [בצלאל למשה]: משה רבנו, מנהגו של עולם - אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן! כלים שאני עושה - להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקב"ה: עשה משכן ארון וכלים. אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת!¹⁶

במדבר רבה פרשה יב סימן ג

וכן בשעה שאמר לו הקב"ה: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", אמר משה: מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו? "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" (מלכים א ח כז) ... אמר הקב"ה: איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כוחך. כשאני מבקש, כל העולם כולו אינו יכול להחזיק כבודי, ולא שמש אחד משלי. אלא, אני איני מבקש מידך אלא עשרים בדרום ועשרים בצפון ושמונה במערב. לכך משה אמר: "יושב בסתר עליון" (תהלים צא א) - הקב"ה שהוא יושב בסתרו של עולם, הוא רואה את הכל ואינו נראה, הוא נתאוה ללון בצילנו. אמר רבי פרזדק בר נחשאי בשם רבי יהודה ברבי סימון: שדי נתלונן בצל, שעשה לך בצלאל, זה המשכן. הוי: "בצל שדי יתלונן".¹⁷

בראשית רבה א יד, פרשת בראשית

ובביאורו. אמר לו: כל אחד ואחד התקנתיו מאותה שעה, וכן בצלאל מאותה שעה התקנתיו, הוי ראה קראתי בשם בצלאל. ובהמשך בסימן ג שם ממשיך המדרש: "זהו שכתוב: מה שהיה כבר נקרא שמו (קהלת ו י) - אמר הקב"ה: מי שהתקנתיו מראש שיעשה המשכן, כבר קראתי לו שם. מהו ונודע אשר הוא אדם? עד שאדם הראשון מוטל גולם, הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתידי לעמוד ממנו".

¹⁵ ומסיים שם המדרש ואומר: "ולפיכך כשחרב בית המקדש נגנזה המנורה. וזה אחד מחמישה דברים שנגנזו: הארון והמנורה והאש ורוח הקדש והכרובים". ראה **דברינו דברים שנגנזו** בפרשת תרומה. שוב בצלאל רואה דברים שמשו טועה בהם, לא מבין, או לא רואה כלל. הבעיה היחידה עם מדרש זה היא תחילתו מול סופו. בתחילתו הוא אומר: "מנורה טהורה ירדה מן השמים", ובסופו הוא אומר שבצלאל, בשר ודם, עשאה. ואפילו אם נאמר שרק תבניתה (שרטוטה) ירד מהשמים ובצלאל עשה אותה פיסית, עדיין משה (עפ"י המדרש) אומר: "אני כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה, ואתה שלא ראית, עשית מדעתך". וכבר הרחבנו לדון **במעשה המנורה** בפרשת תרומה. ראה גם דברינו **וראה ועשה בתבניתם** שם.

¹⁶ מקבילה לשיטה זו נמצאת בקהלת רבה ז יא, שם הטענה של בצלאל היא לגבי כל הכלים, לאו דווקא הארון: "מביאים את הכלים ומעמידים אותם באויר?" לפי שיטה זו, הסדר בפרשת ויקהל הוא הסדר המקורי לפיו נצטווה משה. הסדר שבפרשת תרומה הוא "חידוש" של משה, אך בצלאל בחכמתו גילה את הסדר הנכון והחזירו על כנו כפי שהוא בפרשתנו: קודם משכן ואח"כ הארון (ואח"כ שאר הכלים). והפסוק: "ויעש בצלאל את הארון" בא להדגיש שבצלאל אכן הקפיד על הסדר ודווקא כאן עשה את הארון - לאחר המשכן. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו **ארון קודם או משכן קודם** בפרשה זו ושם הראינו גם שיטה הפוכה לגמרי שבצלאל שהיה בצל אל אומר בדיוק ההפך: "רבנו משה, אין כבודה של תורה בכך, אלא אנו עושין הארון ואח"כ המשכן". (ובסופו של דבר עשה משה תחילה ארון עץ פשוט לשכן בו את הלוחות עד שהוקם המשכן, ראה דברינו שני ארונות היו בפרשת עקב). משמע, הדרשנים חלוקים מה הסדר הנכון ומה בדיוק שמע בצלאל כאשר היה בצל אל, את פרשת תרומה או את פרשת ויקהל. ראה עוד בראשית רבה א יד: "אפילו דברים שלא שמע מפי רבו, הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני".

¹⁷ גם במדרש זה בצלאל הוא בצל אל, אבל באופן שונה. מדרש זה מחזיר אותנו לדברינו בפרשת תרומה **האמנם ישב אלהים את האדם** והדרשות הרבות על הפסוק שבחנכות מקדש שלמה: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכו'". משה נרתע מעצם הרעיון של עשיית משכן, וירידת השכינה למטה. והתשובה היא רבת פנים כפי שהראינו שם. ראשית השכינה וכבוד ה' יכולים להצטמצם לעשרים אמה על שמונה. שנית, הקב"ה נכסף למעשה ידי אדם: "הוא נתאוה ללון בצילנו". ושלישית, היא החידוש העיקרי של מדרש זה שבא מפיו של דרשן די אנונימי, ר' פרזדק בר נחשאי: לא סתם שהקב"ה משרה שכינתו במשכן מעשה ידי אדם, אלא שלינה זו היא בסתר בצל - שדי. הקב"ה לן בצל בני האדם, בצל של אדם בעל שם טוב ששמו הוא בצלאל - בצל אל. יש כאן רקורסיה ומעגל חוזר. אלהים לן בסתר בצל שעשו בני האדם. איך עשו? לפי כוחם. ומכוח שחכמים שבהם לנו בסתר בצל אל ומשם קבלו את חכמתם. ראה גם שמות רבה לד א: "א"ר יהודה בר ר' סימון: יושב בסתר עליון - הוא עליון על כל בריותיו, מהו בצל שדי? בצל אל. בצל רחום - בצל חנון - אין כתיב כאן, אלא: בצל שדי. בצל שעשה בצלאל לכך נאמר בצל שדי יתלונן". השם "שדי" מסמל גם את הצמצום והגבולות: "אני אל שדי - אני שאמרתי לשמים וארץ די, שאלמלא כן היו מותחים והולכין עד עכשיו" (בראשית רבה ה). ראה דברינו **אל שדי יתן לכם רחמים** בפרשת מקץ וכן **בין משה לאבות** בפרשת וארא.

רבי תנחומא משום רב הונא אמר: "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את אשר צוה אותו משה" - לא נאמר. אלא: "את כל אשר צוה ה' את משה" (שמות לח כב) - אפילו דברים שלא שמע מפי רבו, הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני. רבי חונייא בשם רבי אמר: "תורת אמת היתה בפייהו" (מלאכי ב ו) 18 - אלו דברים ששמע מפי רבו. 19

מסכת ברכות דף נה עמוד א

אמר רבי יוחנן: שלושה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו, ואלו הן: רעב, ושובע, ופרנס טוב. ... פרנס טוב - דכתיב: "וידבר ה' אל משה לאמר ראה קראתי בשם בצלאל וגו'" 20. אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר: "ראו קרא ה' בשם בצלאל" (שמות לה ל). אמר לו הקב"ה למשה: משה, הגון עליך בצלאל? אמר לו: ריבונו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכן! אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם. הלך ואמר להם לישראל: הגון עליכם בצלאל? אמרו לו: אם לפני הקב"ה ולפניך הוא הגון - לפנינו לא כל שכן? 21

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: הפסוק: "יושב בסתר עליון" שהבאנו בקשר לעשיית המשכן וחכמתו של בצלאל, מצוי בספר תהלים בראש פרק צא, מיד לאחר הפסוק החותם את פרק צ: "ויהי נעם אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ". זה האחרון נדרש על הקמת המשכן (ראה דברינו [ויהי נעם ה' אלהינו עלינו](#) בפרשת פקודי) ואילו זה הראשון: "יושב בסתר עליון", על תכנונו ובנייתו. אימתי אנו אומרים פסוקים אלה? במוצאי שבת ותחילת שבוע שיש בו ששה ימי מעשה - ביציאה משבת בה נאסרו מלאכות המשכן ובכניסה לימי המעשה של עשייה בכל מלאכה. ואנו מסיימים בסוף פרק צא: "אֶרֶץ יָמִים אֲשֶׁבִיעֶיהָ וְאָרְאָהוּ בִישׁוּעָתִי" וחוזרים וכופלים פסוק זה. וכיצד פותח פרק צב הסמוך? "מִזְמֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" - השבת הבאה כבר באופק.

18 ראה שם צמד הפסוקים במלאכי: "תורת אמת היתה בפייהו ... כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה בקשו מפייהו כי מלאך ה' צבאות הוא" שחשוב להמשך הדרשה. ראה דברינו [שפתי כהן ישמרו דעת](#) בפרשת תצוה.

19 דרשה זו של ר' תנחומא באה כהמשך לדרשה בה דנים ר' ישמעאל ור' עקיבא בחשיבות המילה "את" בהקשר הספציפי של הפסוק "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". מה מוסיפה המילה "את" ולמה לא נכתב פשוט: "בראשית ברא אלהים שמים וארץ"? (שיטת בית מדרשו של ר' עקיבא היא לדרוש כל אות ולכל תג בתורה ולא כשיטת ר' ישמעאל שנקט בכלל: [דברה תורה כלשון בני אדם](#). ראה דברינו בנושא זה בפרשת נשא). מה שמסביר את מיקום מדרש זה בבראשית רבה - הקשר של המשכן עם בריאת העולם. ראה במקור הדרשה שם ומה מוסיפה המילה "את" בקשר לבריאה. בא מי שערך את מדרש בראשית רבה והצמיד לדרשה זו את דרשת ר' תנחומא על בצלאל (והוסיף לה בהמשך דרשות נוספות של רבותינו על "דברים שאתה כסיל בהן" ועוד, שאולי הם כבר עניין אחר). בצלאל שחסה בצל האל עקף כביכול את משה ושמעו או זכר דברים שנאמרו למשה ומשה לא שם לב אליהם או שכח בדרתו מההר. בכך משמש בצלאל דגם ובית אב לכל החכמים שעקפו כביכול את משה ולמדו בבית המדרש דברים שאפילו משה לא ידע ולא הבין מה הם אומרים (מנחות כט ועוד) - האידיאל שהנביא מלאכי מתווה בדמות הכהנים בתחילת ימי בית שני והתקיים בסופו של דבר בבית המדרש של החכמים לאחר החורבן. בצלאל הוא גם דמות מופת ובית אב לכל תלמיד ותתיק שעתידי לחדש הלכה וזו כבר נאמרה למשה בסיני, עם כל כפל המשמעות של משפט זה. ראה דברינו [מה שתלמיד עתיד לחדש](#) בפרשת עקב. כנגד אסכולת החכמים שמעולם לא אמרו דבר שלא שמעו מפי רבם - ראה בפרט ר' אליעזר בסוגיה ביומא סו ע"ב, ברכות כז ע"ב, סוכה כז ע"ב - עומדת דמותו של בצלאל שהסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני.

20 כאן בצלאל הוא כבר לא רק אמן גדול וחכם, אלא אשי ציבור - פרנס. איזה תפקיד סמכותי ומינהלי היה לבצלאל, מעבר לעבודת האמנות שעשה, שבגללו הוא נחשב לפרנס? האם היה רשאי לגייס עובדים ולהטיל עליהם משימות? או שמא, כל תפקיד שמייצג את הציבור, כל פעולה ייצוגית וכל שליחות, גם בתחום תמים כאמנות, הוא בבחינת "שררה על הציבור" (שיר השירים רבה ו א) ודורש את הסכמת הציבור, כפי שהמדרש ממשיך ומבאר.

21 בספר שבולי הלקט סדר ברכות סימן קמ (וכן בלקוטי הפרדס מרש"י ט ע"ב) מובא שגמרא זו היא המקור למנהג (שנוהגים הספרדים) לפנות לקהל: ברשותכם והם עונים: ברשות שמים. ואלה דבריו: "מצאתי בשם רב האי גאון זצ"ל: שנים שבאו לאכול כאחד, המברך נוטל רשות מחבירו דרך כבוד ואומר: ברשות רבי או ברשות מורי. ואם הם שנים או יותר חוץ מן המברך, אומר: ברשות מורי או ברשות רבותי והן עונים: ברשות שמים. שכן שנינו בברכות: ראה קראתי בשם בצלאל - אמר הקב"ה למשה: משה, הגון עליך בצלאל? והשיב לו משה: אם לפניך הגון ולפני ישראל הגון לפני לא כל שכן! וישראל השיבו למשה כשאמר להם ראו קרא ה' בשם בצלאל: אם לפני הקב"ה הגון ולפניך הגון לפנינו הגון הוא. בשעה שנתמנה על עבודת המשכן כולם הסכימו לגדלו על כך. וכן בסעודה כל בני הסעודה בוחרין להן הכהן או החשוב לברך ואומרים לו: ברך כלומר אתה נאה והגון לפני הקב"ה לברך וכל שכן לנו. והוא אומר: ברשות רבותי, זה אני יודע אם אתם מסכימים שהקב"ה מסכים עמכם. והן משיבין: ברשות שמים כלומר, לך אנו מסכימים שיסכימו מן השמים שנאה והגון אתה לפנינו ומברך ובוועל".